



Sygn. akt IV CSK 203/13

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa D. R.

przeciwko B. R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 stycznia 2014 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 20 grudnia 2012 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
pozwanej koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 2.700 (dwa
tysiące siedemset) złotych.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 czerwca 2012 r. Sąd Rejonowy w B. zasądził od pozwanej B. R. na rzecz powoda D. R. kwotę 52.263 zł. z ustawowymi odsetkami od dnia 16 stycznia 2012 r. do dnia zapłaty, opierając to rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i wpływających z nich wnioskach.

Strony pozostawały w związku małżeńskim i ustroju wspólności ustawowej do rozvodu orzeczonego wyrokiem Sądu Okręgowego w B. z dnia 26 listopada 2007 r. W czasie trwania wspólności ustawowej D. R., prowadzący działalność gospodarczą pod nazwą T., zawarł w dniu 1 kwietnia 2005 r. z B.P.H. S.A. umowę o kredyt o linię bieżącą nr [...] w kwocie 300.000 zł z przeznaczeniem na finansowanie bieżącej działalności gospodarczej, w tym na spłatę zadłużenia z tytułu wcześniejszych zobowiązań. W celu zabezpieczenia wierzytelności wynikającej z tej umowy powód wystawił weksel własny in blanco o wartości nominalnej 300.000 zł, który został poręczony przez jego żonę B. R. wraz z deklaracją wekslową i oświadczeniem o poddaniu się egzekucji.

Postanowieniem z dnia 28 maja 2010 r., Sąd Rejonowy w B. dokonał podziału majątku wspólnego stron, przyznając składniki przedsiębiorstwa T. - D. R. i ustalając, że w czasie trwania wspólności ustawowej powód zaciągnął trzy kredyty w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, w tym opisany wyżej kredyt w B.P.H. S.A. Sąd Rejonowy ustalił także, że w okresie po ustaniu wspólności ustawowej a przed podziałem majątku wspólnego D. R. spłacił zobowiązania związane z działalnością gospodarczą T. w kwocie 309.422,61 zł. Sąd rozliczył tę kwotę w postępowaniu działowym jako nakład z majątku osobistego powoda na majątek wspólny i w rezultacie, przyznając każdemu z małżonków wskazane w sentencji postanowienia działowego składniki majątkowe, zasądził od D. R. na rzecz B. R. dopłatę w kwocie 343.540,62 zł. Na skutek apelacji D. R. od powyższego postanowienia Sąd Okręgowy w B. postanowieniem z dnia 14 października 2010 r. obniżył wysokość dopłaty należnej pozwanej do kwoty 253.334,62 zł., co było konsekwencją korekty wartości majątku wspólnego podlegającego podziałowi dokonanej przez Sąd drugiej instancji.

Powód dokonywał regularnych spłat rat kredytu po 5.000 złotych miesięcznie na rzecz B.P.H. S.A. W dniu 30 grudnia 2011 r. powód wezwał pozwaną do zapłaty kwoty 52.263 zł tytułem zwrotu połowy środków uiszczonych przez powoda na rzecz B.P.H. S.A. w okresie od maja 2010 roku do maja 2012 roku w wykonaniu umowy kredytu z dnia 1 kwietnia 2005 r. Uwzględniając to powództwo w całości, Sąd Rejonowy wskazał, że dokonana przez powoda spłata kredytu zaciągniętego w czasie trwania wspólności ustawowej w celu finansowania działalności przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego małżonków, stanowi nakład z majątku osobistego powoda na majątek wspólny obojga małżonków, podlegający rozliczeniu na podstawie art. 45 § 1 k.r.o.

Po rozpoznaniu apelacji B. R. od powyższego rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 20 grudnia 2012 r. zmienił zaskarżony wyrok przez oddalenie powództwa w całości, dzieląc ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, ale dokonując ich odmiennej oceny prawnej. Sąd drugiej instancji wskazał, że część objętej pozwem należności została uiszczona przez D. R. jeszcze przed podziałem majątku wspólnego, dokonany postanowieniem Sądu Okręgowego z dnia 14 października 2010 r., co wyklucza z uwagi na treść art. 618 § 3 k.p.c. zgłoszenie tych roszczeń w aktualnie rozpatrywanej sprawie. Podstawy rozliczeń między małżonkami nie mógł stanowić wskazany przez Sąd Rejonowy art. 45 § 1 k.r.o., skoro postępowanie działowe zostało prawomocnie zakończone. Powód nie mógł także domagać się zwrotu części spłaconych po podziale majątku wspólnego rat kredytu na podstawie art. 405 w związku z art. 410 § 2 k.c., ponieważ pozwana nie zaciągnęła osobiście zobowiązania kredytowego ani też nie odniosła korzyści bez podstawy prawnej kosztem majątku powoda.

W skardze kasacyjnej od tego wyroku powód zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 405 k.c. przez jego nie zastosowanie jako podstawy prawnej rozliczeń między byłymi małżonkami w sytuacji spłaty przez jednego z nich po podziale majątku wspólnego zobowiązania zaciągniętego przez tego małżonka w czasie trwania wspólności ustawowej. Formułując powyższy zarzut, skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazania sprawy Sądowi II instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W rozpoznawanej sprawie powód, pozostając w ustroju wspólności ustawowej małżeńskiej z pozwaną, zawarł z bankiem umowę kredytu z dnia 1 kwietnia 2005 roku na sfinansowanie prowadzonej przez powoda działalności gospodarczej. Pozwana nie była stroną tej umowy, tak więc nie stała się dłużnikiem osobistym banku, natomiast na zasadach wskazanych w art. 41 k.r.o. (w brzmieniu nadanym z dniem 20 stycznia 2005 roku ustawą z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie kro oraz niektórych innych ustaw - Dz. U. Nr 162, poz. 1691), była zobowiązana znosić egzekucję tego długu z majątku wspólnego, o ile by do niej doszło w czasie trwania wspólności ustawowej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2010 r., IV CSK 141/10, niepubl., z dnia 24 czerwca 2005 r., V CK 799/04, niepubl.).

Jak wynika z ustaleń faktycznych, strony dokonały prawomocnego podziału majątku wspólnego w 2010 roku. W postępowaniu o podział majątku wspólnego dochodzi do kompleksowego rozstrzygnięcia całokształtu stosunków majątkowych byłych małżonków w celu definitywnego ich zakończenia, wyjścia ze współwłasności składników wchodzących w skład majątku wspólnego oraz rozliczenia wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków i z majątków osobistych małżonków na majątek wspólny na zasadach wskazanych w art. 45 k.r.o.

W judykaturze ustalone jest stanowisko, że podział majątku obejmuje tylko aktywa nie obejmuje natomiast zobowiązań zaciągniętych przez oboje małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej, gdyż mimo podziału majątku wspólnego dług ten nadal się utrzymuje, a małżonkowie, którzy zaciągnęli dług nadal pozostają zobowiązani wobec wierzyciela (por. postanowienie (7) SN z dnia 5 grudnia 1978 r., III CRN 194/78, OSNC 1979, nr 11, poz. 207).

W rozpoznawanej sprawie mamy jednak do czynienia z zobowiązaniem zaciągniętym wprawdzie w czasie trwania wspólności ustawowej, ale osobiście tylko przez jednego małżonka. Stosując odpowiednio art. 686 k.p.c. do postępowania o podział majątku wspólnego, sąd rozstrzyga w postanowieniu kończącym postępowania działowe - i to ze skutkami wynikającymi z dyspozycji art.

618 § 3 k.p.c. w związku z art. 688 i art. 567 § 3 k.p.c. - o takich długach związanych z majątkiem wspólnym i ciężących w czasie trwania wspólności na obojgu małżonkach jako podmiotach wspólności majątkowej małżeńskiej, które zostały spłacone przez jednego z małżonków z własnych środków po ustaniu wspólności majątkowej a przed dokonaniem podziału majątku wspólnego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 września 1976 r., III CRN 83/76, OSP 1977/9/157). Takiego rozliczenia dokonano bezspornie w postępowaniu działowym opisanym w ustaleniach faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego postanowienia.

Przedmiotem niniejszego sporu jest natomiast, czy po prawomocnym zakończeniu postępowania działowego były małżonek, który w czasie trwania wspólności ustawowej zaciągnął osobiście zobowiązanie i pozostaje wyłącznym dłużnikiem wierzyciela także po podziale majątku, może domagać się i na jakiej podstawie prawnej zasądzenia od drugiego małżonka nie będącego dłużnikiem osobistym, zwrotu połowy środków finansowych zużytych na spłatę powyższego zobowiązania po prawomocnym podziale majątku wspólnego.

Powód za taką podstawę prawną uważa art. 405 k.c. stosownie do którego, kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości. W świetle przytoczonego przepisu przesłankami powstania roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia są: osiągnięcie korzyści majątkowej (która może polegać na uzyskaniu rzeczy lub prawa, zaoszczędzeniu niezbędnych wydatków, nieodpłatnym skorzystaniu z cudzej rzeczy lub usług lub zmniejszeniu pasywów), bez ważnej podstawy prawnej w postaci czynności prawnej, przepisu ustawy, orzeczenia sądu lub aktu administracyjnego) kosztem majątku zubożonego (w wyniku czego następuje zmniejszenie aktywów lub zwiększenie pasywów majątku zubożonego).

W orzecznictwie i doktrynie utrwalony jest pogląd, że zobowiązanie z bezpodstawnego wzbogacenia może powstać na skutek różnych zdarzeń, zależnych lub niezależnych od woli człowieka, w wyniku działania wzbogaconego, ale również wbrew jego woli, z jego dobrą lub złą wiarą. Mogą być również

następstwem działań zubożonego, osób trzecich, a nawet sił przyrody (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20.12.2006 r., IV CSK 272/06, niepublikowany, z dnia 9 stycznia 2002 r., V CKN 641/00, niepublikowany, z dnia 6 grudnia 2005 r., I CK 220/05, niepublikowany).

Niekwestionowane jest także stanowisko, że roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest wyłączone, jeżeli przepisy szczególne regulują w szczególny sposób zwrot nakładów, sposób rozliczeń czy zwrot określonych należności (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia z dnia 11 maja 1972 r., III CZP 22/72, OSNC 1972/12/213, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1980 r., II CR 394/80, OSNC 1981/7/134, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2004 r., IV CK 362/02, niepublikowany) lub istnieje ustawowo sprecyzowane roszczenie o wykonanie zobowiązania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30.01.2007 r., IV CSK 221/06, niepublikowany).

W doktrynie wskazuje się, że bezpodstawne wzbogacenie powoduje, że majątek wzbogaconego powiększa się o coś, o co nie powinien się powiększyć, albo nie pomniejsza się o coś, o co powinien się pomniejszyć. W orzecznictwie podniesiono, że konieczną przesłanką roszczenia opartego na przepisie art. 405 k.c. jest istnienie współzależności pomiędzy powstaniem korzyści w majątku wzbogaconego a uszczerbkiem w majątku zubożonego. Ta współzależność polega przede wszystkim na tym, że zarówno korzyść, jak i uszczerbek są wynikiem jednego zdarzenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1968 r., I CR 448/68, niepublikowany, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2006 r., V CSK 289/06, niepublikowany). Bezpodstawne wzbogacenie występuje, gdy skutkiem określonego zdarzenia jest wzbogacenie jednej osoby kosztem innej, czyli gdy zachodzi wzajemna zależność pomiędzy uzyskaniem korzyści majątkowej przez wzbogaconego a uszczerbkiem majątkowym doznany przez zubożonego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2004 r., II CK 89/03, niepublikowany).

Tak zdefiniowanej zależności między spłatą przez powoda obciążających go rat kredytu wynikających z umowy z dnia 1 kwietnia 2005 roku zawartej przez powoda z bankiem a wzbogaceniem pozwanej polegającym, według twierdzeń

powoda, na zaoszczędzeniu przez pozwaną wydatków na spłatę rat kredytu, powód nie wykazał, skoro o zaoszczędzeniu przez pozwaną wydatków na spłatę kredytu można by mówić wtedy, gdyby to pozwana była dłużniczką banku, co w rozpatrywanej sprawie nie zachodzi. Bank nie ma podstawy prawnej do skierowania egzekucji do majątku pozwanej, tak więc spłata rat kredytu przez powoda w wykonaniu obciążającego go wobec banku osobistego zobowiązania wynikającego z umowy z dnia 1 kwietnia 2005 roku nie jest zdarzeniem powodującym wzbogacenie się pozwanej kosztem powoda bez podstawy prawnej. Nie sposób podzielić poglądu powoda, że pozwana wzbogaciła się bezpodstawnie jego kosztem także dlatego, że korzysta z przedmiotów majątkowych, przyznanych jej w wyniku podziału majątku wspólnego, natomiast nie partycypuje w wydatkach na spłatę zaciągniętego przez powoda kredytu. Pozwana bowiem otrzymała przydzieloną jej część majątku wspólnego na podstawie prawomocnego postanowienia sądu, nie wystąpiła więc przesłanka braku podstawy prawnej tego przysporzenia. Sformułowany w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 405 k.c. jest więc pozbawiony uzasadnionych podstaw.

Powód zawarł umowę o kredyt przeznaczony na sfinansowanie prowadzonej przez niego działalności gospodarczej, a więc także w celu generowania przez przedsiębiorstwo T. przychodów, umożliwiających spłatę tego zobowiązania na rzecz banku. Składniki tego przedsiębiorstwa przypadły powodowi w wyniku podziału majątku wspólnego.

Jeżeli w czasie trwania wspólności majątkowej dług został zaciągnięty tylko przez jednego z małżonków i jeżeli dłużnikiem w stosunku do wierzyciela pozostaje tylko ten małżonek, a korzyść majątkowa uzyskana w ten sposób została następnie przeznaczona na majątek wspólny, to korzyść ta może być - stosownie do okoliczności, wynikających z ustaleń faktycznych każdego konkretnego przypadku - traktowana jako nakład z majątku tego z małżonków, których zaciągnął osobiste zobowiązanie, na majątek wspólny i rozliczana między małżonkami jako roszczenie z tytułu nakładów dokonanych na majątek wspólny.

Wymaga to jednak ustalenia, na co zostały przeznaczone środki finansowe uzyskane w wyniku zaciągnięcia zobowiązania przez jednego z małżonków,

co może mieć miejsce tylko w postępowaniu o podział majątku wspólnego, który to podział w niniejszej sprawie został już prawomocnie dokonany.

Roszczenie powoda dochodzone w niniejszej sprawie nie dotyczy wspólnego długu małżonków mającego swoje źródło w czynności prawnej działanej przez oboje małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej, lecz wynika z umowy kredytu zawartej wyłącznie przez powoda. Jeśli środki finansowe pochodzące z tego kredytu zostały przeznaczone na majątek wspólny, to stanowią one ewentualny nakład powoda na majątek wspólny, podlegający rozliczeniu w toku postępowania o podział majątku wspólnego i rzutujący na ustalenie wartości tego majątku oraz wysokość przypadających małżonkom spłat i dopłat.

W przypadku zaciągnięcia zobowiązania osobistego przez jednego tylko z małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej, w dacie ustania wspólności oraz w dacie podziału majątku wspólnego wiadoma pozostaje wysokość tego zobowiązania, zakres spłaconych i pozostających jeszcze do spłaty niewymagalnych zobowiązań z tytułu tego kredytu.

W świetle przepisów regulujących zasady odpowiedzialności małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej za długi zaciągnięte tylko przez jednego z nich (art. 41 k.r.o.) z chwilą ustania wspólności ustawowej ustaje odpowiedzialność drugiego małżonka nie będącego dłużnikiem z majątku wspólnego, zaś wyłącznie odpowiedzialnym pozostaje w stosunku do wierzyciela jedynie ten małżonek, który osobiście zaciągnął zobowiązanie.

Te okoliczności powinny znaleźć odzwierciedlenie w wynikach postępowania działowego. Wprawdzie przy podziale majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami w zasadzie nie bierze się pod uwagę pasywów i niespłacone jeszcze długi, które obciążają majątek wspólny w tym sensie, że przysporzenie zostało przeznaczone na majątek wspólny, w zasadzie nie podlegają przy podziale majątku wspólnego rozliczeniu, to jednakże inną kwestią jest ustalenie wartości przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego i podlegających podziałowi (art. 684 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.).

W orzecznictwie za utrwalone uznać należy stanowisko, że przy szacowaniu składników majątku wspólnego należy uwzględnić obciążenie zmieniające

rzeczywistą wartość tych składników majątkowych, w szczególności obciążenie o charakterze praworzeczowym, za które ponosi odpowiedzialność każdorazowy właściciel nieruchomości, zwłaszcza obciążenie hipoteką i prawami dożywocia. Wartość takich obciążeń odlicza się zarówno przy ustalaniu składników majątku wspólnego, jak i przy zaliczeniu wartości przyznanej jednemu z małżonków nieruchomości na poczet przysługującego mu udziału w majątku wspólnym. Brak jest przeszkód, aby przy szacowaniu składników majątku wspólnego w postępowaniu działowym uwzględnić zakres przeznaczenia środków finansowych pochodzących z kredytu zaciągniętego tylko przez jednego z małżonków oraz uwzględnić wynikający z tego wpływ na wartość określonych składników i dokonać odpowiedniego rozliczenia w postępowaniu działowym.

W tym stanie rzeczy skarga kasacyjna powoda podlegała oddaleniu jako bezzasadna na podstawie na podstawie art. 398¹⁴ i art. 108 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²² k.p.c.